

DOMSTOLENS DOM (första avdelningen)
den 30 juni 2005 *

I mål C-537/03,

angående en begäran om förhandsavgörande enligt artikel 234 EG, som framställts av Korkein oikeus (Finland), genom beslut av den 19 december 2003 som inkom till domstolen den 22 december 2003, i målet mellan

Katja Candolin,

Jari-Antero Viljaniemi,

Veli-Matti Paananen

mot

Vahinkovakuutusosakeyhtiö Pohjola,

* Rättegångsspråk: finska.

Jarno Ruokoranta,

meddelar

DOMSTOLEN (första avdelningen)

sammansatt av avdelningsordföranden P. Jann samt domarna K. Lenaerts, J.N. Cunha Rodrigues (referent), E. Juhász och M. Ilešič,

generaladvokat: L.A. Geelhoed,
justitiesekreterare: biträdande justitiesekreteraren H. von Holstein,

efter det skriftliga förfarandet och förhandlingen den 19 januari 2005,

med beaktande av de yttranden som avgetts av:

— Veli-Matti Paananen, genom M. Hunnako, asianajaja,

och efter att den 10 mars 2005 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

- 1 Begäran om förhandsavgörande avser tolkningen av rådets andra direktiv 84/5/EEG av den 30 december 1983 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om ansvarsförsäkring för motorfordon (EGT L 8, 1984, s. 17; svensk specialutgåva, område 6, volym 2, s. 90) (nedan kallat andra direktivet) och rådets tredje direktiv 90/232/EEG av den 14 maj 1990 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om ansvarsförsäkring för motorfordon (EGT L 129, s. 33; svensk specialutgåva, område 13, volym 19, s. 189) (nedan kallat tredje direktivet).

- 2 Begäran har framställts i ett mål mellan å ena sidan Katja Candolin, Jari-Antero Viljaniemi och Veli-Matti Paananen, och å andra sidan försäkringsbolaget Vahinkovakuutusosakeyhtiö Pohjola (nedan kallat Pohjola) och Jarno Ruokoranta, angående den ersättning som skall utbetalas till följd av en bilolycka.

Tillämpliga bestämmelser

De gemenskapsrättsliga bestämmelserna

- 3 I artikel 3.1 i rådets direktiv 72/166/EEG av den 24 april 1972 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om ansvarsförsäkring för motorfordon och kontroll av att försäkringsplikten fullgörs beträffande sådan ansvarighet (EGT L 103, s. 1; svensk specialutgåva, område 6, volym 1, s. 111) (nedan kallat första direktivet) anges följande:

” ... varje medlemsstat [skall] vidta de åtgärder som är nödvändiga för att fordon som är normalt hemmahörande inom dess territorium skall omfattas av ansvarsförsäkring. Försäkringens omfattning och villkor skall bestämmas inom ramen för dessa åtgärder.”

- 4 Sjunde och nionde skälen i andra direktivet har följande lydelse:

”Det ligger i de skadelidandes intresse att rättsverkningarna av särskilda friskrivningsklausuler begränsas till förhållandet mellan försäkringsgivaren och den person som varit vållande till olyckshändelsen. ...

...

Familjemedlemmar till försäkringstagaren, till föraren eller till annan person som är ansvarig bör beredas samma skydd som annan tredje man, i vart fall beträffande personskador.”

5 Artikel 2.1 i andra direktivet lyder enligt följande:

”Varje medlemsstat skall vidta de åtgärder som är nödvändiga för att lagregler och villkor i vissa försäkringsavtal inte skall, såvitt avser tillämpningen av artikel 3.1 i direktiv 72/166/EEG, tillämpas på ersättningskrav från tredje man som orsakats skador vid en trafikolycka. Detta gäller de avtal, utfärdade i enlighet med artikel 3.1 i direktiv 72/166/EEG, som föreskriver att försäkringen inte omfattar fordon som nyttjas eller förs av:

— personer som inte har uttryckligt eller underförstått tillstånd härtill,

— personer som inte har körkort för det ifrågavarande fordonet, eller,

- personer som bryter mot lagstadgade tekniska föreskrifter rörande fordonets skick och säkerhet.

Bestämmelser eller villkor som avses i första stycket får dock göras gällande gentemot personer som frivilligt färdats i det fordon som orsakat skadorna, om försäkringsgivaren kan bevisa att dessa personer känt till att fordonet var stulet.

...”

- 6 Artikel 1 i tredje direktivet har följande lydelse:

”Utan att det påverkar tillämpningen av artikel 2.1 andra stycket i direktiv 84/5/EEG, skall den försäkring som avses i artikel 3.1 i direktiv 72/166/EEG omfatta ansvarighet för personskador som drabbar alla passagerare med undantag av föraren.

...”

Den nationella lagstiftningen

- 7 Vid tiden för omständigheterna i målet vid den nationella domstolen hade 7 § första och tredje momenten i trafikförsäkringslagen (liikennevakuutuslaki (279/1959)) av den 26 juni 1959, i dess lydelse enligt lag 656/1999, följande lydelse:

”1. Har den som drabbats av trafikskada medverkat till uppkomsten av skadan, kan hans ersättning för andra skador än personskador nedsättas eller förvägras, i enlighet med vad som kan tillräknas honom och det sätt varpå fordonet fördes samt övriga omständigheter, som inverkade på skadan. Har någon uppsåtligen eller av grovt vållande åsamkat sig personskada, utges ersättning härför endast i den mån övriga omständigheter medverkat till att skadan uppkom.

...

3. Har någon åsamkat sig personskada vid framförande av fordon i sådant tillstånd att alkoholhalten i hans blod under eller efter färden uppgick till minst 1,2 promille eller han hade minst 0,60 milligram alkohol per liter i sin utandningsluft, eller har han förorsakat skadan då han annars har framfört fordon under sådan påverkan av alkohol eller annat rusmedel än alkohol eller under gemensam påverkan av alkohol och annat rusmedel att hans förmåga till felfria prestationer var kännbart nedsatt,

betalas ersättning från fordonets försäkring endast om synnerligt skäl därtill föreligger. Vad ovan är sagt om förarens rätt till ersättning gäller även passagerare, som befann sig i fordonet när skadan inträffade, även om han visste eller borde ha vetat att föraren befann sig i ovan nämnt tillstånd.”

- 8 Till följd av ett motiverat yttrande som Europeiska gemenskapernas kommission tillställde Republiken Finland den 20 mars 2002 ändrades andra meningen i 7 § tredje momentet genom lag 548/2002. Enligt den nya bestämmelsen gäller följande:

”Ersättningen till en passagerare kan dock på basis av hans egen medverkan till skadan nedsättas enligt vad som anses skäligt, om han när skadan inträffade befann sig i fordonet med den förare som avses i detta moment.”

- 9 Sedan lag 1144/2002 trädde i kraft den 1 februari 2003 har 7 § första momentet i trafikförsäkringslagen följande lydelse:

”Har någon uppsåtligen vållat sig personskada, betalas ersättning endast i den mån övriga omständigheter bidragit till att skadan uppkommit. Har någon av grov

oaktsamhet medverkat till uppkomsten av den personskada han lidit, kan ersättningen nedsättas eller förvägras enligt vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna.”

Målet vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

- 10 Tanja Candolin, mor till Katja Candolin, Jari-Antero Viljaniemi och Veli-Matti Paananen färdades den 21 april 1997 i en bil som tillhörde Veli-Matti Paananen och framfördes av Jarno Ruokoranta. Under bilresan inträffade en trafikolycka till följd av vilken Tanja Candolin avled och övriga passagerare åsamkades allvarliga skador.

- 11 Det framgår av beslutet med begäran om förhandsavgörande att föraren och samtliga passagerare var berusade.

- 12 Porin käräjäoikeus (tingsrätten i Björneborg) dömde Jarno Ruokoranta till fängelse och ålade honom att betala skadestånd till Katja Candolin, Jari-Antero Viljaniemi och Veli-Matti Paananen. Vad beträffar frågan huruvida Pohjola var skyldigt att utbetala ersättning fann tingsrätten att passagerarna borde ha lagt märke till att

föraren var berusad och att ingen av dem därför i princip hade rätt till ersättning från försäkringsbolaget enligt artikel 7 tredje momentet i trafikförsäkringslagen i dess lydelse enligt lag 656/1994. Pohjola kunde dock åläggas att utge ersättningen under förutsättning att det förelåg ett "synnerligt skäl" till en sådan utbetalning, i den mening som avses i den ovannämnda bestämmelsen. Med hänsyn till Veli-Matti Paananens allvarliga skador och eftersom Jarno Kalervo Ruokoranta, med tanke på sin ekonomiska situation, troligen inte skulle ha förmåga att utge ersättningen till Veli-Matti Paananen, slog tingsrätten i Björneborg fast att Pohjola skulle utbetala ersättningen. Däremot fann tingsrätten att inga "synnerliga skäl" kunde åberopas vad gällde Katja Candolin och Jari-Antero Viljaniemi.

- 13 Domen överklagades till Turun hovioikeus (hovrätten i Åbo) som slog fast att Pohjola inte behövde utbetala den ersättning som Jarno Ruokoranta ålagts att betala till Veli-Matti Paananen.

- 14 Katja Candolin, Jari-Antero Viljaniemi och Veli-Matti Paananen överklagade domen från hovrätten till Korkein oikeus (högsta domstolen). De yrkade att deras ersättning skulle betalas av försäkringsbolaget enligt trafikförsäkringen. Pohjola bestred skadeståndsansvar med motiveringen att om en passagerare stiger in i ett fordon med kännedom om att han under färden kommer att löpa en större skaderisk än normalt skall han ansvara för konsekvenserna av sina handlingar.

- 15 Högsta domstolen ansåg att de lagbestämmelser som var tillämpliga vid tiden för omständigheterna i målet skulle tolkas i enlighet med gemenskapsrätten. Den beslutade därför att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till EG-domstolen:

- ”1) Innebär kravet i artikel 1 i tredje direktivet ..., enligt vilket alla personer som färdades i fordonet förutom föraren skall erhålla ersättning från försäkringen för personskador som uppkommer till följd av användning av ett fordon, eller någon annan gemenskapsrättslig bestämmelse eller princip, en begränsning av möjligheten att enligt nationell rätt beakta en passagerares medvållande vid bedömningen av hans rätt till ersättning från den obligatoriska trafikförsäkringen?
- 2) Är det förenligt med gemenskapsrätten att i någon annan situation än de fall som anges i artikel 2.1 andra stycket i andra direktivet ... på grund av hur en passagerare i ett fordon har handlat vägra honom ersättning från den obligatoriska trafikförsäkringen för de skador han har lidit till följd av en trafikolycka eller att nedsätta ersättningen? Kan detta exempelvis komma i fråga när en person har stigit in i ett fordon såsom passagerare trots att han kunde inse att risken för en olycka och för att han skulle lida skada var större än normalt?
- 3) Innebär gemenskapsrätten att den omständigheten att föraren befinner sig i ett berusat tillstånd, som påverkar hans förmåga att föra fram fordonet på ett säkert sätt, inte får beaktas?

- 4) Innebär gemenskapsrätten att frågan huruvida en bilägare som har låtit en berusad person köra hans bil har rätt till ersättning för personskada från den obligatoriska trafikförsäkringen inte får bedömas strängare än andra passagerares rätt till ersättning?"

Bedömning av tolkningsfrågorna

- 16 Den hänskjutande domstolen har ställt frågorna, vilka skall undersökas tillsammans, för att få klarhet i huruvida artikel 2.1 andra stycket i andra direktivet och artikel 1 i tredje direktivet utgör hinder för nationell lagstiftning som innehåller en möjlighet att vägra en passagerare ersättning eller nedsätta hans ersättning från den obligatoriska trafikförsäkringen på grund av hans medverkan till uppkomsten av den personskada han lidit, och huruvida frågan skall besvaras annorlunda för det fall det är ägaren till bilen som är passagerare.

- 17 Domstolen erinrar inledningsvis om att syftet med det första, det andra och det tredje direktivet är att dels säkerställa fri rörlighet såväl för fordon som är normalt hemmahörande inom gemenskapen som för personer som färdas i dessa, dels säkerställa att personer som lider förlust eller skada vid olyckor som orsakas av dessa fordon behandlas på ett likvärdigt sätt, oavsett på vilken plats inom gemenskapen som olyckan inträffat (dom av den 28 mars 1996 i mål C-129/94, Ruiz Bernáldez (REG 1996, s. I-1829, punkt 13).

- 18 Det är mot bakgrund av målsättningen att skydda de skadelidande som domstolen har slagit fast att det strider mot artikel 3.1 i första direktivet att en försäkringsgivare kan göra gällande lagregler eller avtalsvillkor för att vägra ersätta en tredje man som lidit skada till följd av en olycka som har orsakats av det försäkrade fordonet (domen i det ovannämnda målet Ruiz Bernáldez, punkt 20).
- 19 Domstolen har likaså uttalat att artikel 2.1 första stycket i andra direktivet i detta sammanhang enbart utgör en upprepning av denna skyldighet såvitt gäller bestämmelser och försäkringsvillkor som innebär att försäkringen i vissa särskilda fall inte gäller (inte omfattar fordon som nyttjas eller framförs av personer som inte har tillstånd att föra fordonet, av personer som inte har körkort eller av personer som bryter mot lagstadgade tekniska föreskrifter rörande fordonets skick och säkerhet) (domen i det ovannämnda målet Ruiz Bernáldez, punkt 21).
- 20 I artikel 2.1 andra stycket anges dock som undantag från denna skyldighet att försäkringsgivaren inte behöver utge ersättning till vissa skadelidande på grund av att de själva har försatt sig i situationen i fråga (personer som frivilligt färdats i ett fordon som de känt till var stulet) (domen i det ovannämnda målet Ruiz Bernáldez, punkt 21).
- 21 Eftersom det rör sig om en bestämmelse som utgör ett undantag från en huvudregel, skall artikel 2.1 andra stycket i andra direktivet dock tolkas restriktivt.

- 22 Säsom generaladvokaten med rätta har påpekat i punkt 42 i sitt förslag till avgörande skulle alla andra tolkningar leda till att medlemsstaterna fick begränsa ersättningen till en tredje man som lidit skada till följd av en trafikolycka till att endast avse vissa situationer, vilket är just det som direktiven har till syfte att förhindra.
- 23 Härav följer att artikel 2.1 andra stycket i andra direktivet skall tolkas så att en lagregel eller ett villkor i ett försäkringsavtal, som föreskriver att försäkringen inte omfattar visst användande eller framförande av fordon, endast får göras gällande mot en tredje man som skadats till följd av en trafikolycka, om försäkringsgivaren kan bevisa att de personer som frivilligt färdats i det fordon som orsakade olyckan kände till att fordonet var stulet.
- 24 Vad beträffar möjligheten att vägra en passagerare som råkat ut för en olycka rätt till ersättning från den obligatoriska trafikförsäkringen, eller nedsätta hans ersättning, på grund av den skadelidande passagerarens medverkan till skadan, följer det av målsättningen med det första, det andra och det tredje direktivet, och av deras lydelse, att de inte syftar till att harmonisera medlemsstaternas system för civilrättsligt ansvar, och att medlemsstaterna, på gemenskapsrättens nuvarande stadium, är fria att bestämma vilket system för civilrättsligt ansvar som skall tillämpas vid trafikolyckor (dom av den 14 september 2000 i mål C-348/98, Mendes Ferreira och Delgado Correia Ferreira, REG 2000, s. I-6711, punkterna 23 och 29).
- 25 Pohjola, liksom den finska, den tyska, den österrikiska och den norska regeringen, har hävdatt att gemenskapsrätten inte innehåller några begränsningar för bedöm-

ningen av en passagerares medverkan till uppkomsten av den personskada han lidit i enlighet med vad som enligt nationell rätt gäller för civilrättsligt ansvar.

26 Ett sådant argument kan inte godtas.

27 Medlemsstaterna skall utöva sina befogenheter under iakttagande av gemenskapsrätten och särskilt av artikel 3.1 i första direktivet, artikel 2.1 i andra direktivet och artikel 1 i tredje direktivet, vilkas syfte är att garantera att samtliga passagerare som råkat ut för en olycka som har orsakats av ett fordon kan erhålla ersättning från den obligatoriska trafikförsäkringen för de skador de har lidit.

28 De nationella bestämmelser som styr ersättningen vid trafikolyckor kan således inte frånta de ovannämnda bestämmelserna deras ändamålsenliga verkan.

29 Det skulle bland annat vara fallet om en passagerare enligt nationella bestämmelser innehållande allmänna och abstrakta kriterier vägrades ersättning från den

obligatoriska trafikförsäkringen eller om dennes ersättning nedsattes på ett oproportionerligt sätt endast på grund av passagerarens medverkan till uppkomsten av skadan.

30 Det är endast under särskilda omständigheter och efter en bedömning av det enskilda fallet som ersättningen till den skadelidande kan nedsättas.

31 Vid bedömningen av huruvida särskilda omständigheter föreligger och huruvida nedsättningen av ersättningen är proportionell, vilken det ankommer på den nationella domstolen att göra, saknar det betydelse att passageraren i fråga är ägare till det fordon vars förare orsakade olyckan.

32 I artikel 1 i tredje direktivet föreskrivs nämligen att ansvarsförsäkringen för motorfordon omfattar personskador som drabbar alla som färdas i bilen med undantag av föraren, vilket innebär att det i denna bestämmelse endast görs en åtskillnad mellan föraren och passagerarna.

33 Dessutom medför det skyddssyfte som det erinras om i punkterna 18–20 i förevarande dom att fordonets ägare, som vid olyckstillfället färdades med fordonet i egenskap av passagerare och inte som förare, befann sig i en situation som juridiskt sett skall jämföras med den situation i vilken övriga passagerare som var med om olyckan befann sig.

34 Den ovannämnda tolkningen stöds av gemenskapslagstiftningens utveckling. I sjunde skälet i andra direktivet anges att det ligger i de skadelidandes intresse att rättsverkningarna av särskilda friskrivningsklausuler begränsas till förhållandet mellan försäkringsgivaren och den person som varit vållande till olyckshändelsen. För att familjemedlemmar till försäkringstagaren, till föraren eller till annan person som är ansvarig skall beredas samma skydd som annan tredje man, utökas, enligt vad som anges i nionde skälet i det ovannämnda direktivet, försäkringsskyddet till att även omfatta personskador som drabbar dessa personer genom artikel 3 i direktivet. Artikel 1 i tredje direktivet innehåller en bredare lösning, innebärande att samtliga personer som färdades i bilen erhåller ersättning för kroppsskador med undantag för föraren. Således är fordonets ägare i egenskap av passagerare inte utesluten från rätten till ersättning.

35 Med hänsyn till det ovan anförda skall tolkningsfrågorna besvaras så, att under sådana förhållanden som i målet vid den nationella domstolen utgör artikel 2.1 i andra direktivet och artikel 1 i tredje direktivet hinder mot nationell lagstiftning som innehåller en möjlighet att vägra en passagerare ersättning från den obligatoriska trafikförsäkringen eller att nedsätta dennes ersättning på ett oproportionerligt sätt på grund av passagerarens medverkan till den skada han har lidit. Det saknar betydelse att passageraren i fråga är ägare till det fordon vars förare vållade olyckan.

Rättegångskostnader

36 Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna. De kostnader för att avge yttrande till domstolen som andra än nämnda parter har haft är inte ersättningsgilla.

På dessa grunder beslutar domstolen (första avdelningen) följande dom:

Under sådana förhållanden som i målet vid den nationella domstolen utgör artikel 2.1 i rådets andra direktiv 84/5/EEG av den 30 december 1983 om tillnärmning av medlemsstaternas lagstiftning om ansvarsförsäkring för motorfordon och artikel 1 i rådets tredje direktiv 90/232/EEG av den 14 maj 1990 om tillnärmning av medlemsstaternas lagar och andra författningar om ansvarsförsäkring för motorfordon hinder mot nationell lagstiftning som innehåller en möjlighet att vägra en passagerare ersättning från den obligatoriska trafikförsäkringen eller att nedsätta dennes ersättning på ett oproportionerligt sätt på grund av passagerarens medverkan till den skada han har lidit. Det saknar betydelse att passageraren i fråga är ägare till det fordon vars förare vållade olyckan.

Underskrifter